БҮТҮН ДҮННЕЙИН ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛЕШИНИЗ!

Советская Молдавия

2 (39)-жу номер
Январин 27-си, 1990 йыл
Жумаа ертеси.
Паасы — 3 коп.
Газета чыкэр
1988-жи йылын августун 14-дан.

Ана сӧзӱ

ЖҮМНӒ ХЕМ ПОЛИТИКА ЕКЛЕМЕСИ ГАЗЕТАЙА «СОВЕТСКАЯ МОЛДАВИЯ»

КАРДАШЛЫК КИЙАТЛАРЫ

Заман хайыр олсун, паалы редакция!

Йазэрлар сизӑ Кыпчактакы орта школанын ӱӱренижилери Ангельчев Вани хем Гайаржи Сергей. Былдыр биз гагоуз дилини чекеттик ӱӱренмӑӑ. Ама шинди таа йазамээрыз кенди ана дилимиздӑ, зерӑ пек зор гелер. Кими урокларда биз автономия сорушуна илишериз. Истеериз бизим дӑ сеслеримиз йардым етсин автономия курулажэйна. Гӱч гелер, ама доору, ани бу йыладан бизи аз ким билирди. Бизим школамызда ана дилини географ Орлиоглу Илья Яковлевич гӧтӱрер. Биз ону аннээрыз хем дӑ хепси онун ишлериндӑн пай тутэрыз.

Чок севинериз ана дилимизӑ. Шинди тӱркӱ дӑ чалэрыз, шиир дӑ билериз. Гагоуз дилиндӑ телеколверимнери бӱӱк хавезлӑн сниредериз.

Башараркана бу кийады истееризсӧлемӑӑ, ани шиндӑн сора пак ана дилимиздӑ сизӑ йазмаа чалышажэз.

Ангельчев Иван,
Гайаржи Сергей,
Кыпчак кӱйӱ,
Тараклы району.

★

«Ана сӧзӱ» редакциясына Ленкоран касабасындан атешли селӑмлӑр! Гӱн айдын, кардашлар.

Истеерим сӧлемӑӑ, ани ачан кабул еттим кенди кийадыма жувап — пек севиндим. Сизиннӑн достлашмаа пек истеерим.

Бизим дилимиз бир, адетлеримиз дӑ чок йакын. Ачан газетайы окуйэрыз, бӱӱк севинмемиз вар, зерӑ ки, айыры сӧзлердӑн каарӑ хепсини аннээрыз. О сӧзлерин дӑ ааращтырып ардларыны — мааналарыны тез булэрыз.

Хепси окуйжулары ени йыллан кутлээрым. Чок кысмет, саалык истеерим. Йашасын тӱрк бирлии!

Азербайжан,
Ленкоран касабасы,
Идрак Дадашов.

★

Сайгылы «Ана сӧзӱ» газетасы, гӱн айдын!

Азербайжан тӱрклерин кан кардашларымыз олан гагоуз тӱрклериндӑ дейни бир кӱчӱжӱк пай тутмаларымыза, йардым етмемизӑ сиз бир бӱӱк паа койэрсыныз, она гӧрӑ бунун ичин сизӑ чок ий уурлар. Саа олунуз.

Заман гечинжӑ илери доору, бизим достлуумуз гагоуз халкынан таа да пек каавилешежек. Бизим биртакым умутларымыз вар, оннар да дирилежек. Савашмалар чок беклемели, буна гӧрӑ хепсимиз чок раатсызыс.

Пек севинериз, ани 1991-жи йылдан «Ана сӧзӱ» газета олажэк айыры хем кендибашына. Истеерим гагоуз халкы кармакарыш йолдан хен инсини капсын.

Хепси аналарымыза, бобаларымыза, кардаш хем кызкардашларымыза чок селӑмнӑр!

Ариф Агасой,
Нахчыван касабасы, Аз.ССР.

ГӰЖӰК АЙЫН 25-ДӒ СЕЧИМ ГӰЧГӰ

Кандидат

Бӱӱк айын 25-дӑ Молдавия ССР-ин халк депутатларына хем Молдавия ССР-ин ериндеки Советлерин халк депутатларына кандидат чыкармасы таманнанды. Бӱӱн типарлээрыз о кандидатларын сайысыны, ани чыкарылдылар Бессарабка, Валканеш, Комрат, Тараклы хем Чадыр районнарындан.

БЕССАРАБКАДАКЫ № 129 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ДЕГТЯРЕНКО Людмила Сигизмундовна, Бессарабка, парткомун секретари;
2. ОСМЕХОВСКИЙ Владимир Михайлович, Бессарабка, райисполкомун башканынын йардымжысы;
3. ГЕРАСИМОВ Юрий Михайлович, Кишинев, Молдавиядакы демир йолларын башканы;
4. БЕПКО Евгений Маркович, Бессарабка, МКП РК 1-жи секретари;
5. БОГЛИН Изя Самойлович, Бессарабка, РПО «Местпромбыт», баш директору;
6. ЧЕБАНОВ Николай Валентинович, Бессарабка, ОШ № 1 ӱӱредижиси.

АБАКЛИЯДАКЫ № 130 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. РЭНИЦЭ Олег Дмитриевич, Кишинев, «Литература ши арта» газетанын публицистика бӧлӱмӱн башканы;
2. ОЖОГ Григорий Георгиевич, Бессарабка, райисполкомун башканы.

АВДАРМАДАКЫ № 131 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ЯНИОГЛУ Федор Петрович, Чок-Мейдан, «Заветы Ильича» колхозун парткомун секретари;
2. МАРИНОВ Федор Иванович, Авдарма, ӱӱредижи.

САДАКЛИЯДАКЫ № 132 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ГАНДРАБУРА Александр Дмитриевич, Кишинев, МКП МК идеология бӧлӱмӱн башканы;
2. ТАРЫЦА Петр Ерофеевич, Садаклия, «Бируинца» колхозун башканы;
3. ВАТАМАНУ Ион Ионович, Кишинев, МССР БА химия институтун лабораториясынын башканы;
4. СУЧЕВЯНУ Аркадий Васильевич, Кишинев, «Литература артистикэ» басымын баш редактору;
5. ЖЕЛЯХОВСКИЙ Иван Тимофеевич, Карабетовка, клисӑ зааметчиси.

ВАЛКАНЕШДАКЫ № 141 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. КИОСЕ Анатолий Ильич, Валканеш, МПО «Молдсельхозхимия» башканы;
2. РУДОВ Владимир Михайлович, Валканеш, МССР КГБ РБ зааметчиси;
3. ДУЛОГЛУ Илья Игнатиевич, Валканеш, «Гигант» колхозун башканы;
4. КАЛЧУ Георгий Иванович, Валканеш, юрисконсультант;
5. ДИМИТРИОГЛУ Иван Дмитриевич, Валканеш, СПТУ-59, тербиедижи;
6. КРУДОВ Петр Иванович, Валканеш, райисполкомун башканы.

БУРЛАЧАНДАКЫ № 142 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. МАНДАЖИ Афанасий Константинович, Валканеш,

(Таа ӧтӑӑ 2-жи сайфада)

Артык 1991-жи йылын планнары таманнансын дейни заамет сдер ӧндержи ип ишлейӑн ЛОГИНА Анна Степановна. Бендердакы памук ишлейӑн фабрикасында бу инсаны хепсижин билерлӑр. Дуумасы Анна Степановнанын Болград районунда булунан Димитровка кӱйӱндӑн.

Школайы битириднинӑн о фабрикайа гелди, илктӑн ӱӱренижийди, сора башлады кендибашына ишлемӑӑ. Бӱӱнкӱ гӱндӑ Анна Степановна анылмыш зааметчийка. Она верилди ад: «Алтын елли уста». Чок кувет койэр о генчлери ӱӱретмӑӑ дейни. Онуштан беки Республикадакы насаатчыларын йарышмасында о илк олду.

Фото — ЗЕНИН Юранын.

ХАБЕРЛАР ХАБЕРЛАР ХАБЕРЛАР

МКП МК БИРИНЖИ СЕКРЕТАРИН П. К. Лучинскийин теклифинӑ гӧрӑ Молдавия Коммунист партиясынын Меркез комитетында республика башканнарын хем ӱӱлендеки районнарындан партия, чорбажылык зааметчилерин, интеллигенция, жӱмнӑ курулушларын азаларын арасында бир булушмак олду. Гӧтӱрдӱ ону МКП МК икинжи секретари В. К. Пшеничников. О деди, ани булушманын ууру — сеслемӑӑ дӱшӱнмеклери о дурум ичин, ани пейдаландылар о проблемадан ки гагоузлара автоном курулушу вермӑӑ.

Сӧз алан халк депутатлары, интеллигенция, «Гагауз халкы» акынтынын азалары сӧледилӑр, ани халк быкты беклемӑӑ незаман чӧзӱлежек бу проблема, быкты беклемӑӑ незаман республика башканнарында пейдаланажэк кенди позициясы. Ӱӱлен тарафында йашайан инсаннарын кефини басэр о зор жӱмнӑ-политика дуруму, ани шинди Молдавияда вар.

Бурада нышаннанды, ани республикада дурум кескинненди, нечин зерӑ республика башканнары истӑмеерлӑр гагоуз автономиясынын проблемасыны чӧзмӑӑ.

Сӧленди, ани республика башканнары четин тутунмээрлар ондан, ки капамаа о тунук дерейн, ани республикан прессасындан гагоузларын ӱстӱнӑ акэр.

Нышаннанды, ани лӑӑзым некадар таа тез кошунмаа да республикада булунан куветлери бирлештирмӑӑ.

Хепси, ким пай алды булушмакта, кайыл олдулар она, ани республикан башканнары лӑӑзым гитсиннинӑр ӱӱлен районнара, да булушсуннар инсаннарлан, ериндӑ танышсыннар ишлӑрлӑн.

ГЕЧТИ АФТАНЫН жумаа гӱнӱндӑ Молдавиянын Ӱӱсек Советинин Президиумунда топланды МССР Ӱӱсек Советин Президиумун Комиссиясы ССРБ-ныи халк депутатларын данышмак кийатларыны хем башка данышмаклары гагоузлара автономия курмаа дейни ааращтырмаа. Нижӑ нышаннанды бу Комиссиянын битки отурушу.

Топлуш пек зор гечти. Белийди, ани сорушун чӧзмесинни долаштырмаа савашдылар. Кимӑр керӑ орталык кызарды. Ама битки-биткийӑ Комиссия кабул етти кенди карар кийадыны. О кийатта сӧленди, ани Комиссия сайэр, ки гагоузлара вар нижӑ верилсин автономия. О автономиянын бичимини МССР Ӱӱсек Совети йа да онун Президиуму лӑӑзым карарласын. Кендиндӑн комиссия нышаннады, ани йок кӧстек, ки гагоузлара вермӑӑ йа автоном республикасы, йа автоном сынжаа, йа автоном-миллетли району, йа да миллетли-культура автономиясы.

ГЕЧТИ ПАЗАР Чадыр касабасында олду бир бӱӱк санкциялы митинг. О митинги хазырладылар «Миллет санжысы» хем «Бирлик» акынтылары. О митингӑ топланмышты ӱч бин инсандан зеедӑ. Бурада бир соруш калдырылды—гагоуз миллетин автономия курулушу ичин. Сӧз аланнар нышаннадылар, ани республика башканнары истӑмеерлӑр гагоузлара автономия вермӑӑ. Бу ӱзерӑ дӑ чойу теклиф еттилӑр: херлиим автономия сорушуну чӧзмӑселӑр, лӑӑзым автоном республиканын, ани Ӱстолан курултайда курулду, Ӱӱсек Советинӑ сечим йапмаа.

БӱӱК АПЫН (ЯНВАРИН) 14-дӑ «Гагауз халкы» акынтысы йапты бир бӱӱк гӧрӱмнӱ иш Чадыр хем Комрат районнарын кӱйлериндӑ бир авто- агитйарыш. Бу агитйарышын бир маанасы варды — Гагоуз Автоном Совет Социалист республикасы ичин. Агитйарышта пай аланнар, кӱйлердӑ дургунуп, аннаттылар инсаннара, нечин гагоузлара хем бурада йашайан башка миллетли инсаннара автономия лӑӑзым.

Гелӑн пазара саат 10.00-да Комрадын мейданындан хепбӑ бир авто- агитйарыш Тараклы хем Валканеш районларына йолланажэк.

ГӰЖӰК АЙЫН 25-ДӒ

СЕЧИМ ГӰПӰ

КАНДИДАТ ЧЫКАРЫЛДЫ

(Чекетмеси 1-жи сайфада)

куш фабрикасынын директору;

2. ВОДА Василий Дмитриевич, Валканеш, МКП РК 1-жи секретари;

3. ПОШТАРУ Дмитрий Иванович, Гаванос, «Бужак» колхозун башканы;

4. БЕЛАЛЫ Илья Георгиевич, Валканеш, АПК занаатчылык бирлии райкомунун башканы;

5. ГОРОЩУК Петр Петрович, Валканеш, райондакы дикиш кооперативин устасы;

6. КИОСЯ Мария Георгиевна, Валканеш, райондакы радионун редактору;

7. АРНАУТОВ Степан Степанович, Кымпен, «Победа» совхозун директору.

КОЛИБАШДАКЫ № 143 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ИОРГА Василий Дмитриевич, Ваду-луй-Исак, «Друмул Ленинист» колхозун парткомун секретары;

2. РОТАРУ Иван Георгиевич, Валканеш, МКП РК курулушинструктор бӧлӱмӱн башканы;

3. ЕРЕМИЯ Иван Васильевич, Колибаш, ОШ классан дышары ишлерина зааметчи;

4. ЧЕБУК Иван Кондратиевич, Кишинев, «Агропромсоюз»-ун башканынын йардымжысы;

5. ПОШТАРУ Георгий Иванович, Ваду-луй-Исак, ОШ директору.

СЛОБОЗИЯ-МАРЕДАКЫ № 144 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. НИДЕЛКУ Дмитрий Иванович, Кишинев, Молдавия ССР-ин Ӱӱсек Советин Президиумун секретары;

2. САГИН Дмитрий Николаевич, Слобозия Маре, «Молдова» колхозун башканы;

3. МУРЖАК Федор Михайлович, Валены, ОШ директору;

4. АНТОХИ Иван Ильич, Джуржулешты, «Советский Дунай» колхозун башканы;

5. УСТРОП Виталий Дмитриевич, Кишинев, кооперативлик бирлиин баш директору;

ЧӦШМА КУЙУДАКЫ № 145 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ЧЕРВЕНЬ Афанасий Евгениевич, Чӧшма кӱйӱ, «Ленин» колхозун башканы;

2. БУЛГАР Дмитрий Степанович, Валканеш, «Молдплодоовощпром» башканы.

КОМРАТ-ЛЕНИНДАКЫ № 212 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ВОЛКОВ Виктор Николаевич, Комрат, райисполкомун башканы;

2. ПЕТРОВИЧ Петр Андреевич, Комрат, «Бужак» совхозун директору;

3. КЕНДИГЕЛЯН Михаил Васильевич, Комрат, ОШ № 1 ӱредижи;

4. СЛАВУЦКИЙ Николай Алексеевич, Комрат, илаччы;

5. КРИСТИОГЛУ Иван Петрович, Комрат, МКП РК идеология бӧлӱмӱн башканы;

6. ТОПАЛ Степан Михайлович, Комрат, ПМК-4 башканы;

7. БУЗАДЖИ Петр Ильич, Комрат, газ базасында баш инженер;

8. ПАЮ Илья Маркович, АТБ-3 директору;

9. БУРГУДЖИ Иван Георгиевич, Бужак, РПО «Молдсельхозхимия», юрист.

КОМРАТ-КОМСОМОЛДАКЫ № 213 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. БОЛГАР Андрей Андреевич, Комрат, «Авангард» колхозун башканы;

2. КЕНДИГЕЛЯН Михаил Васильевич, Комрат, ОШ № 1, ӱӱредижи;

3. СТОЯНОВ Николай Макарович, Конгаз, РУНО-нун башканы.

БОРОГАНДАКЫ № 214 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. СЭКЭРЯНУ Степан Георгиевич, Кишинев, девлетли телерадиосунун директору;

2. ЧЕБАН Георгий Илларионович, Бороган, «Ленин» совхозун директору;

3. СТАВИЛА Мария Степановна, Русская Киселия, кӱй Советинин башканы;

4. ШИПИТКО Милентий Николаевич, Бороган, ОШ, ӱӱредижи.

ДИЗГИНЖАДАКЫ № 215 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. РЯБЧИЧ Виктор Андреевич, Кишинев, МССР Госагропромун башканы;

2. МАРУНЕВИЧ Мария Васильевна, МССР БА гагоуз бӧлӱмӱн зааметчиси;

3. КАПСАМУН Константин Иванович, «Родина» колхозун башканы.

КИРСОВДАКЫ № 216 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. КРИСТИОГЛУ Иван Петрович, Комрат, МКП РК идеология бӧлӱмӱн башканы;

2. ЧЕЛАК Илья Петрович, Комрат, ЛКГБ РК 1-жи секретари.

КОНГАЗДАКЫ № 217 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ФРАНГУ Гавриил Ильич, Конгаз, «Россия» колхозун башканы;

2. МАНОЛОВ Федор Васильевич, Конгаз, Югводстрой ПМК-22 башканы.

ТАРАКЛЫДАКЫ № 327 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ЧЕРЕШ Дмитрий Иванович, Тараклы, райисполкомун башканы;

2. ДАРМАНЧЕВ Кирилл Павлович, Тараклы, «Родина» колхозун башканы;

3. ПШЕНИЧНИКОВ Вячеслав Константинович, Кишинев, МКП МК 2-жи секретари;

4. ДОПКОВ Иван Петрович, Тараклы, ПСО башканы;

5. МАРАРЬ Василий Ильич, Тараклы, «Межрайагро» директору;

6. ГРЕК Василий Иванович, Кишинев, ПО «Молдавхоз» башканы;

7. РАПЛЯН Георгий Иванович, Тараклы, Халк даавасы, даваажы.

ВИНОГРАДОВКАДАКЫ № 328 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ЧЕРЕШ Дмитрий Иванович, Тараклы, райисполкомун башканы;

2. НЕКИТ Георгий Васильевич, Тараклы, МКП РК 1-жи секретари;

3. РОШКА Валентин Леонидович, В-Водэ, поликлиниканын башканы;

4. ЧЕРНОГОР Валентина Тимофеевна, Мусаид, ФАП, акушерка.

КЫПЧАКТАКЫ № 329 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. СЮМБЕЛИ Георгий Дмитриевич, Тараклы, «Правда» колхозун башканы;

2. ТАБУНЩИК Георгий Дмитриевич, Кишинев, МССР Госплан башканын йардымжысы;

3. ЧЕБАНОВ Виктор Афанасиевич, Кайраклы, «Димитров» колхозун башканы.

СВЕТЛЫЙДАКЫ № 230 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ЧЕРЕШ Дмитрий Иванович, Тараклы, райисполкомун башканы;

2. ИДЖИЛОВ Федор Ильич, Верхняя Албота, «Албота» совхозун директору;

3. БАНКИН Валентин Андреевич, «Светлый» совхоз-техникумун директору;

4. ГЛЕБОВ Виталий Иванович, Кишинев, Республикадакы занаат бирлиин комитетын секретары.

ЧАДЫР-ПОЙРАЗДАКЫ № 359 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ПОРЧЕСКУ Георгий Емануилович, Чадыр, райисполкомун башканы;

2. КАЛЕШ Константин Васильевич, Чадыр, «Киров» колхозун койун фермасынын зааметчиси;

3. КАПАНЖИ Владимир Дмитриевич, Чадыр, илаччы;

4. АКСЕНОВА Тамара Васильевна, Чадыр, ВВТ Советин башканы;

5. КУРОГЛО Степан Степанович, Кишинев, МССР БА гагоуз бӧлӱмӱн башканы.

ЧАДЫР-УУЛЕНДАКЫ № 360 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ПОРЧЕСКУ Георгий Емануилович, Чадыр, райисполкомун башканы;

2. ГУБОГЛУ Иван Иванович, Чадыр, «Киров» колхозун баш инженери;

3. КУРОГЛО Степан Степанович, Кишинев, МССР БА гагоуз бӧлӱмӱн башканы;

4. АРИКОВ Петр Петрович, Чадыр, ЛКГБ РК 1-жи секретари.

ВАЛЯ-ПЕРЖЕЙДАКЫ № 361 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. АРНАУТ Илья Ильич, Чадыр, МКП РК 1-жи секретари.

КАЗАЙАКДАКЫ № 362 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. КЕЛЬ Семен Михайлович, Казайак, «Искра» колхозун башканынын йардымжысы.

ТВАРДИЦАДАКЫ № 363 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. ПАСКАРЬ Петр Андреевич, Кишинев, МССР Министерлик Советин башканы.

ТОМАЙДАКЫ № 364 СЕЧИМ ОКРУГУ

1. АНГЕЛИ Федор Афанасиевич, Кишинев, АТЕМ директору;

2. ТОПЧУ Юрий Степанович, Томай, кӱй Советин башканы;

3. ТЕРЗИ Владимир Васильевич, Чадыр, «Райвинпром» башканы.

МССР-ин халк депутатлыына кандидат Федор Афанасиевич АНГЕЛИ

Бӱӱн аннадэрыз кандидатларын бириси ичин — АНГЕЛИ Федор Афанасиевич ичин. Те онун ӧнсечим платформасындан биркач жумлӑ:

Депутатлаа кандидатын неетиндӑ:

— Дӱзмӑӑ доорулуклу девлет, ангысы ани ватандашларын сербестликлерини коруйажэк; она дейни, ани хербир республикада кабул едилӑн законнар ССРБ-нын хем МССР-ин Конституцияларына, инсаннарын ӧмӱрдӱнӑ декларацыясына уйсуннар, инсаннарын доорулуклары закон кувединнӑн корунсуннар;

— гагоуз халкына Молдавия ССР-ин ичиндӑ автоном курулушу вермӑӑ;

— экономикалы политикайы халкын зорлукларына ӱзӱннӑн чевирмӑӑ;

— чифтчилерӑ кендилеринӑ доорулук вермӑӑ айырмаа о иш хем производство формаларыны, ани оннара уйэр; оннарын ӧз чифтчилик пайларыны хем банкта кредитлерини бӱӱлтмӑӑ;

— оталы топрак ичин хем табиатын корумасы ичин законжасына акт кабул етмӑӑ.

Шинди истееириз таныштырмаа сизи Ф. А. Ангелинин биографиясыннан.

Дуумасы 1935-жи йылда Молдавия ССР-ин Чадыр районун Айдар кӱйӱндӑ, чифтчи айлесиндӑ. Гагоуз. 1963-жӱ йылдан СБКП-нын азасы. Чок ий башарды Москвадакы М. В. Ломоносов адына девлет университетыны, Москвадакы Ӱӱсек партия школасыны, хеп о университетын аспирантурасыны. Филология билгилериндӑ кандидат, Молдавия ССР-ин «Заслуженный журналист»-и.

Ф. А. Ангели зааметчилик йолуну капты 1954-жӱ йылда, илктӑн ӱӱредижи. Ама, аспирантурайы битирдиктӑн сора, ону койдулар Хаберлик Басым Агентствосунун политикалы басымнарын Баш редакциесинӑ редактор, таа сора да Кишиневдакы ВАО «Интурист» бӧлӱмӱнӑ башкан койдулар. 1967-жи йылдан 1972-жи йыладан о ишледи Букурештӑ нижӑ Хаберлик Басым Агентствонун кенди корреспонденти. 1973-жӱ йылда о олду Молдавия Компартиясынын МК-ын хаберлик хем сыныр ашыры бааланты болӱмӱн инструкторы. Чекедип 1974-жӱ йылдан о ишлеер Букурештӑ, нижӑ «Правда» адына газетанын кенди корреспонденти. 1979-жи йылдан 1983-жӱ йыладан Ф. А. Ангели ишледи Молдавия Компартиясынын МК-ын хаберлик хем сыныр ашыры бааланты болӱмӱн башканын йардымжысы. Чекедип 1983-жӱ йылын кырыы (декабрь) айындан о Молдавия ССР-ин Министерлик Советин йанында булунан Молдавнядакы хаберлик агентствосунун (АТЕМ) директору.

Бӱӱнкӱ гӱндӑ Ф. А. Ангели Молдавия Компартиясынын МК-ын азасы, Молдавия ССР-ин Ӱӱсек Советин депутаты. Нышаннанды «Знак Почета» орденнӑн хем ССРБ медалилериннӑн.

Ф. А. Ангели зааметчилик ишлериннӑн сыныр ашыры девлетлерӑ гитти: Булгаристана, Венгриейӑ, Югославиейӑ, Австриейӑ, Тӱркиейӑ, Грециейӑ, Италиейӑ, Испаниейӑ, Алжира, Туниса, Мороккойӑ, Канар адаларына х. т. б. мемлекетлерӑ.

Ф. А. Ангели йазды биркач кийат СБКП миллетлик политикасы ичин хем да халкларын арасында давранмаклар ичин.

Маасуз «Ана сёзӱ»-нӑ сёз

Шейх-уль Ислам Аллах Шукур ПАША-ЗАДЕ

(Хепси Ардкавказ мусульманнарын ишлеринин ӧндержиси).

Тодур ЗАНЕТ. — Маалым, те бурада «Москва» хем «Россия» адына конак евлери биниринда крымтатарлары хем месхетин тӱрклери дурэрлар. Нижӑ Жанабиниз оннара йардым едерсиниз?

А. ПАША-ЗАДЕ. — Бӑн бу проблемаларын ичиндӑйим. Диил салт бизим халкымыз ичин, ама бӱтӱн дӱнйӑ халклары ичин, тӱрк халклары ичин чалышэрым.

Биринжи — Ерминистандан бизим халкымызын дӱшмеси пек ажытты бени. Икинжи — месхетин тӱрклеринӑ ким са месхетин ады коймуш. Бӑн оннара тӱрк деерим. Оннарын ӧз евлериндӑн кырлатмак, топракларындан кырлатмак бени пек далгаландырды. Бир дин зааметчиси гиби онларын гӱндӑ ӱч-дӧрт керӑ гӧрӱшмӑм олду.

Йанына орадан бир тӱрк кызы гелди. Бӑн ааладым. Онун бир аужуну сакатламыштылар. О бана деди: «Бобамы ӧлдӱрдӱлӑр, анамы ӧлдӱрдӱлӑр. Йалныз калдым. Те сенин йанына гелдим». Бир боба гиби, бир дин зааметчиси гиби дӱшӱндӱм, ани она йардым етмӑӑ да ерлештирдим ону бир айлейӑ. Бӑн ӧлӑ билерим, ани йардым етмӑк Аллахтан калма.

Бӑн бир иш фикирлешӑмеерим: Нечин хепси бир динни халклар: крымтатарлары, йаки башкирлар, йаки месхетин тӱркleри, йаки ӧзбеклӑр, йаки да азербайжаннар кенди топракларындан калдырылма олдулар? Сталин вакыдында оннарын хепси автономиялары йок едилди. Нечин бу олду? Хепси оннарын бадишына гелмиш. Бу халкларын шинди бӱӱк доорулуу вар.

Бӑн М. С. Горбачевлан булушмамда бу проблемалары хепсини калдырдым да дедим ки бу проблемалары хепсини некадар тез сӧкмӑӑ лӑӑзым, зерӑ хепси тӱрк миллетлерин доорулуу вар.

Т. З. — Истеерим биркач лаф сӧлейӑсиниз бизим халкымыза.

А. П—З. — Гагоуз тӱркleри ичин чок вардыр ишиттиим. Бӑн пек истеерим гелиим да гӧриим ниижӑ сиз йашээрсыныз, да сӧлиим сизӑ, ани бизи бирлештирер дилимиз. Сайэрым, ани бу кӧпрӱ, ани халкларымызын арасында вар, кай белмейжек. О кӧпрӱйӱ каавлетмӑӑ лӑӑзым. Санэрым, ани йакынарда бу кӧпрӱ таа пек генишленежек. Лӑӑзым чок гелиш-гидиш таа сык олсун. Дӱӱн нермиздӑ конак оласыныз. Гӧрӑсиниз адетлеримизи, сизин адетлеринизи гӧреллим.

Те шинди Ени Йыл сизӑ конак гелер. Истеерим истедиклериниз, умутларыныз таманнансын. Достлук бӱӱсӱн. Кысметли оласыныз. Аллах саалыныызы версин.

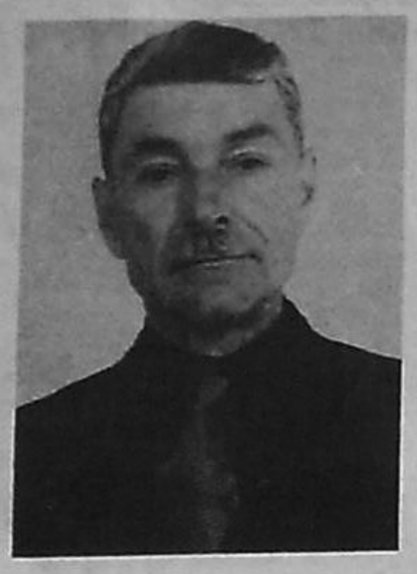

Кёклӓр аажсы беслеер...

ТАНАСОГЛУ Николайа – 95

ЕСКИ ГАГОУЗ УРЕДИЖИСИ, ани Совет вакыдында илкин чекетти халкымызын йазылы культурасыны илерлетмӓӓ Николай Георгиевич Танасоглу олайды саа, бу йылын башлантысында 95 йашыны тамамнайжэйды. Чыкты о бир бӱӱк II ушаклы чифтчи айлесиндӓн, нередӓ тербиедилмӓк гидӓрмиш бизим замандан деделеримизин адетлеринӓ гӧрӓ: олмаа ен баштан дору, утанжак, саймаа анайы-бобайы бӱӱклери, тутма а хем саймаа евин хем кӱйӱн гечмӓз детлерини, билмӓӓ христианныы, ажызганныы, булунмаа дӱшкӱннерин зорында, олмамаа тамах хем калын ӱзлӱ... Хепси бу ӧмӱр дӱннӓ хайырлары варды Николай Георгиевич Танасоглуда тамандан, олур демӓӓ зеедесиннӓн.

ЧОК КЕРӒ булуштум бу акыллы, пек дурук бакыллы адамнан. О бӱӱктӱ, варлы дорулуу акыл версин, ама хич бир сыра чалышмазды дорудан ӱретмӓӓ, садӓ кенди йашамасыннан, сёзӱннӓн, ишиннӓн ӧрнекти хем школада ӱренжилерина, хем ичердӓ ушакларына, хем бизӓ йаныбашында булунан ӱредижилерӓ-генчлерӓ. Лафа дурдукча, ишиттикчӓ онун дӱшӱнмелерини, гӧрдӱкча ишлерини, окудукча йазыларыны, санырдым, ани хализ бу тӱрлӱ адамнар дӱшер олсуннар ӱредижи, йол гёстерижи гелӓн евлат бойларына. Николай Георгиевич да бошуна айырмамышты бу йолу да бӱтӱннӓ ӧмӱрӱндӓ шылады нижӓ бир гӱнеш ӱренжилеринӓ, ани гечтилӓр онун тербиедилмесини май йарым асирин ичиндӓ. Гелди сыра о олду ӱредижилерин да ӱредижиси, ишледи директор, заведующий школада.

Пек йарашырды Николай Георгиевичӓ йазыжылык занааты да, ангысыны о ӱредижиликлӓн барабар кулланды бӱтӱн ӧмӱрӱндӓ хем дору олур сёлейим, ани бизи дӓ, кенди болуну Диониси, хем бени, хем-таа башкаларыны да, о дандыран йазыжылык ишлеринӓ... Ама алалым хепсини баштан. Дуумасы онун Кириет-Лунга кӱйӱндӓ. Чадыр районунда. Кӱчӱклӱ кэлаба ичердӓ, белли ки дийлмиш пек чичекли: чекминь чок зорлар, етминь чобанжылык та, ама кендиси хем анасы-бобасы да чекӓрмишлӓр айдыннаа, чалышырмышлар кийатчылыы каврамаа елӓ. Кӱчӱк Коля кӱйдӓ школасыны башарып, акыллы хем пек чалышкан дерин ашаадан ушак етишер Комрат реал училищесинӓ ӱренмӓӓ. Салле кенди акыллылыы, чалышканныы йардым етмиш она башарсын бу, озаманкы ӱсек школайы, варлыклы евлердӓн ушакларлан барабар. Башарэр о училищейи 1917-жи йылда, гелер ишӓ кенди кӱйӱнӓ. Генч, 22 йашында педагог гӧрер кӱйдӓ йашамакта чок дорулуксузлуклар да бирдӓн гечер фукаараларын, зор чекеннерин тарафына. 1918-дӓ ону айырэрлар Бессарабияныын ӱлен тарафынын миллетлериндӓн Бендерӓ делегат, нередӓ о каршы чыкэр Ромын падишахлыына ки капламасын Бессарабиейи... Сора 22 йыл окупацияда булунэр жандарларын «Кара кийадында» йазылы, йашээр хожма оннарын гӧзлетмеси алтында, калэр ишсиз. Таа сора верерлӓр иш нижӓ бир гӱлӱтӱйӓ — олсун гезек ӱредижи. Хер йылын дийштиридилӓр башка кӱйӓ. 1933-тӓ, о генӓ ишсиз, гидер Букуреш да орада демонстрацией чыкэр башка ишсиз ӱредижиларлан барабар — истеер ишӓ дорулууну.

1940-жыда Николай Георгиевич кенди кӱйӱндӓ школайа заведующий, о чекеттирер ӱренмейи Кириеттӓ, айырылэр депутат сельсоветӓ хем делегат Молдавиянын ӱредижилик курултайына.

Женк вакыдында фашист куведи фыйдырэр ону генӓ севгили ишиндӓн, капэр зындана. Кишиневда аскер суду кесер она бир бӱӱк жерема... Хепси бу ишлӓр дӱшӱрерлӓр адамын саалыыны... Женктӓн сора Николай Георгиевич генӓ еринда, кӱйӱндӓ школайа баш. Хеп бу йылларда о артык чекедер кулланмаа йазыжылыы темелдӓн гагоуз дилиндӓ.

Есаба аларак, ани бу адам бизим халкымыза паалы нижӓ йазыжы, истеерим таман бу тарафтан гёстереким ону окуйжулара. Нечин о паалы йазыжылыыннан? Нечин ки, баштан о бир алахтан талантлы, вергили адамды, бишей йазмазды казанч ичин, интерес ичин. Ама йазысыннан чалышырды изимет етсин халкымыза. Бу тарафтан сайэрым, ани Николай Танасоглу гӧзӓл ӧрнек бӱӱнкӱ йазыжылара. Икинжи Николай Георгиевич Танасоглу литературамызын темелжилериндӓн бириси. Бу ӱзерӓ дӱшер баш ийлтмӓӓ онун беки дийл пек гениш, ама паасыз зааметлеринӓ. Нижӓ аачлары тутэрлар айакча оннарын кёклери, нижӓ кёклӓр аажы беслеерлӓр да о ешерер хем мейва верер, бӧлӓ литературайы да тутэр айакча хем беслеер онун гечмишлери. Бу дӱшӱнмеклерӓ гӧрӓ пек еринда бизим халкын сёлейиши. **Кимин йок гечмиши, онун гележӓӓ хич олмаз.** Бу иши бизим бӱӱнкӱ калем кардашларымыз лӓзым аннасыннар.

Николай Георгиевич Танасоглунун бӱӱнкӱ дуумасындан 95-жи йылдӧнӱмӱнӓ дӱшӓрди пейдалансын онун йаратмасы ичин бир статья, таа исла дӱшӱндӱйнӓн — беки бир кийат. Ама бу иш олмады — айып хем гӱч хепсимизӓ! Таа да уз сёледийнӓн — йазык ӱзӱмӱзӓ! Санэрым ани бу иштӓ лӓзымды чалышсын изметчилӓр бизим дийл чоктан курулма Академияын гагоуз бёлӱмӱндӓн дӓ. Ама дийл узак томбарлак 100 йыллык юбилейинӓ лӓзым шиндидӓн хазырланмаа...

1950 йылларда Николай Георгиевич Танасоглу пай алды бизим алфавити темеллемектӓ, школа кийатларыны дӱзмектӓ, гагоузча ӱретмейи чекеттирмектӓ, ишледи бизим илк газетамызда. Школа кийатларында, газетамызда, илк гагоузча альманахта «Бужактан сеслӓр» пейдаланэр онун шиирлери, биркач чевирмелери рус дилиндӓн. Дӱшер масуз нышаннамаа онун чевирмелерини, оннар Гоголюн «Ревизоруну» о чевирди бӱтӱнлек паалы дил тарафындан. А. С. Пушкиндӓн, М. Ю. Лермонтовдан; Н. В. Гоголдан, М. Ю. Лермонтовдан «Бородино»-йу бӱтӱнӓ, чойуну И. А. Крыловун масаллары, кимиси онун чевирмелери бӱӱн дӓ таа гӧрмедилӓр типар ӱзӱнӱ, ама генӓ гелер лаф сырасы — йазык!

1970-жи йылда чыкты онун илк айыры кийады «Бужак, Бужак...» Бурада о гёзӓл анлэр кӱйӱн ишлерини ен чатырыклы вакытларда: 1917-жийӓ каршы хем 1947—1948-жи йылларда колхозлар дӱзӱлӱркӓн. Хеп бу кийада гирди пек мераклы аннатмасы «Софи». Вермӓӓ бу аннатмадан бир парча да гёстермӓӓ хатырлы бобамызын ӱсек усталыыны йок колайым бир газета статьясында. Истейӓн окуйжу булажэк ону библиотекаларда. Ама шийрлеринден хем чевирмелеринден бирӓр парчажык вережӓм бӱӱнкӱ окуйжулара насыл бир дӱндӓн паалы насаат. Николай Георгиевич пек севӓрди, хем бежерирди дӓ, хавайы, натурайы йазмаа. Те биркач гечмӓз ӧрнек дерин поэтизмайа хем бежерикли дил кулланмасына.

...Сык електӓн уфак йаамур,
Кӱйӱ хептин думанматты,
Тарлаларда олду чамур,
Гӱзлӱк боодай панчаланды...
Сора ...Башчалары краа хашлады
Булут инди хептӓн ашаа
Кӱстӱ чайыр, сӱӱт аалады
Сепеледи бир кырымсаа...
(Шиирдӓн «Геч гӱз»)

Метафоралар: йаамур елеер сык електӓн, боодай панчаланэр, краа хашлээр, чайыр кӱсер, сӱӱт аалээр — хепси сансын копарылма кӱйлӱ гагоузун аазындан, ама насыл устайжасына оннар ерлештирили! Те таа биркач сыра шиирдӓн «Илкйаз гелди». Денӓйин, насыл чичеклӓр сырыларак ачэрлар.

...Илк чичеклӓр: меневшелӓр,
Тӱлӱ-буба хем чийдемнӓр
Сырыдарак чыкты ӱзӓ.
Сефаа гелдик, илкйаз, бизӓ!

Те бир дӓ чевирмӓ А. С. Пушкиндӓн.

Кыш авшамы

Бӱӱк борак есер гиттикчӓ
Каар тоззэр гёкӓ узак;
Ба титси ӱӱрер хайванжа,
Ба аалээр ничӓ ушак.

Ба бир ӧртӱжӓӓ гидип тӓ
Саманы фышырдадэр,
Ба йолжу гиби гелип тӓ
Пенчеремизӓ урэр.

Кухнемиз бизим бир хайли
Ескимиш хем кахырсак
Пенчередӓ нечин, Мали,
Сӓн дурэрсын сусарак?

Йа боран титси ууларкан
Сӓн достум пек йоруларкан
Йа ийи сенин пырларкан
Азбучук уйукладын...

Пек зор акыл вердирмӓӓ, насыл букадарадан уйдурабилмиш гагоузчайа ирак бизӓ рус дилин гениал шиирлерини букадар йакын, букадар дору!.. Салт бир керӓ окудун оннары ана дилиндӓ, калэрлар аклында кендиси Пушкин, онун музыкасы хем нередӓ-сӓ пек йакында Николай Георгиевич — акыллы, аарлы, талантлы, хализ йазыжы, халкына изметчи.

Николай БАБОГЛУ.

САЛЫНЫ КОРУ

ГРИПП ХЕМ ОНДАН КОРУНМАК

ГРИПП — АНСЫЗДАН кескин пейдаланан улашмалы бир хасталык. Бу хасталык адамын бӱтӱн трубуну каплээр. Йангын пейдаланэр, баш аарэр хем дёнер, куветсизлик олэр. Солук йоллары азэр. Бурну тыканэр. Ӱшӱдер, ама диил чок вакыт. Хасталыын биринжи гӱнӱн биткисинӓ доору йангын 40°С-дан вар нижӓ калксын. Хасталык еникуну гечӓркӓнӓ, йангын 3—4 гӱн ичиндӓ дӱшер ашаа. Баш аармасы топланэр кафанын зинны йанында; кафайы чевирӓркӓнӓ хем гёзлерини обалдыркана — ажы кескинненер.

Бу хасталыын таа башка нышаннары — баш дёнмеси, фоламак, ет сызламасы (хем кескин ажылар пейдаланэр белиндӓ), — оннар да хасталыын чекетмесиндӓ басэрлар хем тез бир вакытта гечерлӓр.

Гриптӓ азмак процесслерин илерлемеси солумак йолларын йукаркы бёлӱмӱндӓ чекедер, сес тугулэр, гӱӱс тафтаныын ардында санжы пейдаланэр. Сора куру бир ӱӱсӱрӱк вар нижӓ пейдалансын, таа ӧтӓӓ доору — балганны ӱӱсӱрӱк.

Гриппӓ сыкча йолдаш башка аарлыклар да: бронхит, бурну хем кулак азмасы, солук йолларын, ӱрекканда-марлар системасынын хем бӧбрек хасталыклары кескинненер.

Гриптӓн сора ушакларда орта кулаан азмасы пейдаланэр, арада-сырада барсакларын да функциялары бозулэр. Лӓӓзым нышаннамаа, ани бу аарлыклар пейдаланэр диил садӓ грипп хасталыын аар бичимнериндӓн сора, ама илин бичимнердӓн сора да.

Хасталары лӓӓзым айырмаа бир башка ичери йа да оннарын йатааны пердӓ ардына сакламаа. Хастайа имӓӓ дейни маасуз кап лӓӓзым олсун.

Инжедӓн-инжейӓ оданын темизлиини хем солуун паклыыны лӓӓзым колламаа. 3—4 керӓ гӱндӓ 10—15 минут одайы лӓӓзым хаваландырмаа. Хер гӱн одада бир йаш кырнаклык лӓӓзым йапмаа.

Инсаныи гӱӱдесиндӓн чыкан ишлӓр хепси улашык, ама хепсиндӓн коркунч солук йолларындан чыкма ӱӱсӱрӱк дамналары. Серпитмемӓӓ дейни бу улашык салгыйы, хаста ӱӱсӱрӓркӓнӓ хем ансырыркана лӓӓзым бурнусуну хем аазыны бир басмайлан капасын.

Белли ки, хен ий — улашмамаа. Буна гӧрӓ лӓӓзым хер заман чалышмаа кенди саалыныз ичин, зааметчиликлӓн диниенмейи биртакым кулланмаа — темиз солукта гезмӓӓ, спортлан кулланмаа. Салт озаман грипп сизӓ докунмайжэк.

А. П. ЧЕХОВУН 130 ЙЫЛДӦНӱМӱНӓ СЕРГИ

«Адамда хепси гержик лӓӓзым олсун: сураты да, гиими дӓ, жаны да, дӱшӱнмеклери дӓ». Бӧлӓ дейӓрди илаччы Астров «Дядя Ваня» адына пьесада. Бӧлӓ бӱтӱн йашамасында дӱшӱнӓрди Антон Павлович Чехов.

Бу йыл шанны йазыжыныын дуума гӱнӱндӓн 130 йыл таманнанэр. Бу йылдӧнӱмӱ ичин Кишиневдакы Н. К. Крупская адына девлет библиотекасында бир серги ачылды. О сергидӓ ӱз кийаттан зеедӓ вар. О кийатларын арасында А. П. Чехов йашаркан чыкма кийатлар, башка мераклы кийатлар авторун да, онун ичин дӓ. Йазыжынын йаратмалары топлу о кийатларда, ани чыктылар типардан серияда «Долу йаратмак топлуму» («Полное собрание сочинений»).

Санэрыз, ани окуйжулара мераклы олажэк ӱӱренмӓӓ йазыжыныын ӧмӱр йолуну, ким онуннан бу йолда барабар гезмиш. Бу иш ичин аннадэр кийат «А. П. Чехов в воспоминаниях современников», ани 1986-жы йылда типардан чыкты.

Бӱтӱн дӱннӓ билер А. П. Чехову нижӓ бир илаччыйы. О йазарды: «Илаччы занааты, илаччылык, нижӓ дӓ литература — кахраманнык иши. О истеер кендини верӓсын, жанының паклыыны, хем дӱшӱнмеклерин паклыыны». Бӱтӱн йашамасында о атылмады бу сёзлердӓн.

Л. Н. Толстой деди: «Чехов — прозада Пушкин». Бу сёзлӓр верер колайыны аннамаа А. П. Чеховун ерини дӱннӓ литературасында.

КАСИЯН Света,
библиотекажы.

Тӱканнара пашапортлан

Редакциямызда сык-сык зенк едер телефон. Инсаннар сорэрлар: Аслы мы, ани Кишиневда йабанжы инсаннара мал сатмазмышлар?

Биз даныштык Кишиневдакы касаба исполкомун халк депутатларын Советинӓ, дӓ те не жувап кабул еттик.

Диил чоктан Кишиневдакы касаба исполкомун халк депутатларын Советин сессияси кабул етти карар: «О временном порядке продажи отдельных видов продовольственных и непродовольственных товаров в г. Кишиневе». Бу карара гӧрӓ Кишиневдакы тӱканнӓрдӓ пашапортсуз мал сатылмайжэк.

Молдавияда йашайан инсаннара (херлиим оннарын документлери гёстерирсӓ, ани оннар хакикат Молдавияда йашээрлар) Кишиневда мал сатылажэк о нормалара гӧрӓ, ани шиди курулдулар.

Ёрнек ичин билдиреириз, ани пашапорту гёстердиннӓн олур сатын аласыныз: тӱрлӱ материялар, сыныр ашырындан гелӓн мал, дикили маллары, моторцыклалары, бичиклеталары, деридӓн мал, магнитофоннары, телевизорлары, деридӓн йапма айак капларыны, фотоаппаратлары, дикиш малларыны, евдеки маллары, бу сайыйа гирер бузлуклар, гиисн машиналары х. т. б.

Не дӱшер сёлемӓӓ имӓк куллуу ичин, ныышаннээрыз, ани бир сефердӓ сатын алмаа олур: йааны хем куш ети — 2 кила, сужук — 1 кила, йаа — 0,5 кила, ун — 6 кила, булгур — 3 кила х. т. б.

Бизӓ салт калэр сёлемӓӓ: КИШИНЕВА ГЕЛЕЖЕЙКЕНА ПАШАПОРТУНУЗУ ЕВДА УНУТМАЙЫН.

— Заман хайыр олсун, паалы окуйжулар! Бу вки афтанын ичиндӑ вар ниже демӑӑ, анн билӑ кийат май гелмедн. Ама биркач алдык. Санэрым, анн сизӑ мераклы гележек окумаа, не йатмыш редакцией Табун шик Катя. Кыпчак кӱйӱндӑн. Олӑ е, Янторжук?

— Олӑ, Гӱлжӑн! Селӑм, достлар! Бӑн дӑ МССР-ин Билги Академиясынын бир заметчисинӑн барабар Бан кӱйӱндӑ йазым бир масса. Анлатты билӑ о масалы Вирон Софья Николаевна

ЙАЛАНЖЫЛЫК ААРАРМЫШ ДООРУЛУУ

ЙАЛАНЖЫЛЫК ааарармыш доорулуу. Гезмиш-гезмиш — буламаармыш. Ансызын каршы гелмиш. Сормуш доорулаа:

— Бей, сӑн вармыйсын таа?

— Варым, бе.

— Бӑн ааръэрым сени кач йыл олду. Сӑн нӑӑнда, доорулук, кайбелдин? Санэрым, сӑн бӑлдӱн шинӑн сора, йоксун.

— Варым бӑн, варым, тӑ горерсин. Олмедим.

— Е бӑлмедин, ама тез бӑлежӑн сӑн. Сенин доорулууннан хем ааҫсын, хем чыплаксын, хем сусузсун, дойунмээрсын бир керӑ макар. Тез, тез сӑн обӱр дуннейӑ гидежӑн.

— Е нӑбайым, ачан бӑн доорулукум?

— Нӑбасын мы? Гел беним аардыма да дойурайым сени ислӑӑ бир керӑ. И дойунжак баарлним. Хер бӑлӱрсӑн — ток бӑлсин.

— Нӑӑны гидейим сенин аардына? Беним йок бир да капейкам.

— Гел сӑн беним аардыма. Сана пара сормээрым.

Алэр ону, готӱрер кафенейӑ. Сымарлээр имӑӑ, ичмӑӑ орада, не лӑӑзым хепсини. Сымарлээр икисинӑ дӑ. Ийерлӑр дойунэрлар. Доорулук хем ийармиш хем дӑ лӑӑрмиш:

Заман хайыр олсун, паалы достлар.

Истеерим сизӑ аннатмаа, несой бӑн бир ааҫ бӱӱттӱм.

Маму кырдан бир фидан евӑ гетирмишти. Бӑн озаман садӑ 6 йашындайдым. Бӑн алдым бели хем о фиданжыы да чыктым аула. Каздым бир куйужук, койдум онун ичиндӑ фиданжыын кокӱнӱ да гомдӱм, топраклан.

Чекетти о фиданжык бӱӱмӑӑ. Бӑн ону хер гӱн сулаардым. О беним гиби кӱчӱжӱктӱ, беним бойумкадарды. Кыш гелер, йаз гелер: о фиданжык са бӱйер, ушаклары хепсини севиндирер. Зерӑ о алма фиданы, ушаклар са пек северлӑр алма.

Бӑн шиндн 14 йашындайым. Беним фиданым олду бир бӱӱк ааҫ.

Тараклы району,
Кыпчак кӱйӱ,
Табунщик Кати.

— Мэй, бӑн сана сӧледим, йок бир да капейкам. Ийериз, ама бурада лӑӑзым олажэк ӧдемӑӑ дӑ. Паалы-паалы ишлӑр.

— И да сус, сана пара сормээрлар.

Е имиш, ачан верерлӑр — ийер. Беклеер — чыкарсын да версин пара, йаланжылык версин пара, шинӑн сора гелер официантка Паланжылык иракган таа баарэр:

— Вер сдачи!

— Несой сдачи сӑн истеерсин, вермедин бана бишей.

— Насыл вермедим... Тӑ ики кишн идик, ичтик, вердим сана таман бир еллилик бӱгӱн.

— Вермедин.

Йаланжылык генӑ:

— Насыл вермедим? Тут ракыйы, не алдык имеклери, тут хепсини, не идик, ама калды мы биркач капейка, не еллисинн да мы идик?

О са вермемиш бишей. Нечин деерлӑр: «Йаланжылык ааараармыш доорулуу». Официантка генӑ:

— Сӑн вермедин бана бишей.

— Вердим бир еллилик.

— Вермедин.

— Вермедим ми? Чаар директору!

Чаармышлар директору, о гелер милиционерлӑн билӑ.

— Нашей олду бурада?

— Нашей олду... Тӑ буннан, акына, идик бурада, ичтик, ракы да, манжа да — дойундук ислӑӑ. Вердим официанткайа бир еллилик, да о бана вермеер сдачи. О хепсиндӑн алырса бирӑр еллилик олажэк миллионер. Версин беним сдачими, макар капейкамы, ама версин.

Не десиннӑр? Деерлӑр:

— Вер сдачи.

Завалы официнантка кырым-кырылэр бинӱндӑ:

— Вермеди...

Буннар:

— Вермӑйди, истамейжейди сдачи.

Бу чыкарэр да верер парайы.

Имишлӑр-ичмишлӑр, таа да пара да алмышлар. Тӑ буна деерлӑр: «Йаланжылык аарармыш доорулуу да булмуш».

Бӧлӑ дӑ масал битмиш.

ГАГОУЗЛАР

ШАННЫ ГЕОГРАФ, академик Л. С. Берг йазэр: «Гагоузлар бу бир халк, ани тӱрк дилиндӑ лафедер, ама христиан динини инанэр». Гагоуз дили пек йакын тӱрк дилинӑ, ама хептӑн бу диллӑр диил биртакым. Л. С. Бергын кысажык бу карарындан белли, ани Европа ӱӱлен-гӱндуусунун илерлемесинин уйгунсузлуклары гагоуз халкын ежелиндӑ дерин бир из бракмышлар. Бӱӱнкӱ вакыт ССРБ-ныи топрааида 200 биидӑн зеедӑ гагоуз йашээр. Оннарын таа бӱӱк пайы Молдавия ССР-ин ӱӱлен тарафында булунэр, о районда, иередӑ историядан бир ад калмыш — «Бужак». Гагоузлар топлужа йашээр Комрат, Чадыр хем Валканеш касабаларын долайларында хем дӑ Одесса сынжаан биркач районнарында. Бу ерлердӑ гагоузларын сайысы хепси йашайан инсаннарын йары сайысындан бираз аз. Икинжи бмӱрдӱннӑ женк вакыдында гагоузларын бир пайыны Казахстана калдырмышлар (оннары да бу бет ежел ашыртмамыш), иередӑ таа шиди дӑ оннарын колониялары вар. XIX-жу асирин чекетмесиндӑ гагоузлар Булгаристандан Бужаа гелмиш, Булгарияда да чок гагоуз вар.

Ама не тӱрлӱ бу дин хем бу дил бирлешмиш, ачан биз хепсимиз билериз, ани Европанын ӱӱлен тарафында тӱркдилли халклар мусульман динини кулланармышлар. Билгижилерин таа чойу сайэр, ани гагоузлар о халклардан чекилер, ани Алтайдан Карпатыларадан кырларда йашармышлар, бу кырларда гӱндуусундан батыйа гочармишлӑр. Бу сойларын бӱӱк пайы тӱрк диллериндӑ лафедармиш. Рус историясынын биринжи асирлериндӑ гагоузларын деделери улурус девлетинӑ комушу олмуш. О вакытлар рус падишахлары корунмаа дейи бир гоч едӑн халктан кирайа аларымышлар башка бир гоч едӑн халкы. Бу ӱзерӑ сыкча олармыш бӑӑ, ани бу сойлар «православие» динини кабул едӑрмишлӑр. Билгижилӑр садӑ бир ишӑ шӱпелеиерлӑр: ким гагоузларын доорудан деделери — половцылар мы, печенегилӑр ми осайды огузлар мы? Таа чойу сайэр, ани огузлар — шиндики гагоузларын узак деделери. II-жи асирин битмисиндӑ оннар таа илери доору баты тарафына чекилмиш да артык Тунада хем Тунаның арамында, христиан Византия ерлериндӑ, ерлешмиш. Молдавияның ӱӱлен тарафында гагоузларын ерлешмеси Осман падишахлыын даалмасыннан баалы — гагоузлар гоч едӑн ногайларын ерлеринӑ гечмишлӑр.

Хеп окадар, гагоузлар — Европанын ӱӱлен-гӱндуусунун улу ерли йашайаннары, ани биркач история вакытларында кенди девлетлиини дӑ кулланмышлар. Хен битки девлет — Комрат республикасы, ани курулмушту 1905—1907-жи революция йылларында.

Балканнарда йашаркана, гагоузлар кенди культура-зааметчиликли йашамак сырасыны диштирмишлӑр да ерли чифтчи олмушлар, ӱзӱм хем тенели терекӑ бӱӱдӑрмишлӑр. Койун бӱӱтмесинин дӑ бӱӱк маанасы вармыш. Хепси бу занаатлыклар чок лӑӑзым олмуш, ачан гагоузлар Бужаа гелмишлӑр. Чифтчилик ичин бурада топрак пек йуфкаймыш. Хен бӱӱк зорлук—су кытлыы. Ама ишчи хем чалышкан гагоуз халкы бурада бир «бӱӱлӱ» иш йапты да бу бозкыр ерлерини бир гӧрӱмнӱ чифтчилик районуна чевирди.

Ама гелӑн история бу регионун ежелиндӑ бир йарамаз нышан бракты. 1918—1940-жы йылларда — румун баскысы, сталинжи репрессиялар хем калдырмаклар, йанныш чифтчилик кулланмасы хем сайысыз оталамак регионун илерлемесини чок кӧстекледи. Шиндики экономика хем экология дуруму, о ерлердӑ иередӑ гагоузлар йашээр, башка кӱчӱк сайыда халкларын дурумуна бензеер: регионун экономикасы садӑ сырье чыкармасыннан хем хазырламасыннан темелленер (кӱйзанаатчылык ийежек шейлӑрлӑн). Май хепси гӱндӧндӱ тенелери дышары чыкарылэр, йаанынын йары пайы, тенелилерин — бешинжи пайы. Бурада, Бужакта, танынмыш шарапларын бӱӱк пайы йапылэр, ама оннар да башка регионнарда кенди «мал халына» гетирилер. Бӧлӑ «дышары чыкарма» экономика зорлээр чифтчилери ишлетмӑӑ тарлалары таа четин хем долу. Бу иш гетирер топрак йоргуннууна хем башка табиаттан варлыын азалмасына. Топраа беслемӑӑ дейни химия ишлери чок зеедӑ кулланылэр; бу иш инсаннарын саалыына хич йарамээр. топраклан суйу буландырэр.

Хепси бу ишлӑр гагоузларын социал илерлемесиндӑ кендини ӱзӑ чыкарэр. Гагоузларын иашайан ерлериндӑ бӱӱк касаба май йок. Ӱӱсек хем маасуз орта ӱӱренмектӑ гагоузларын сайысы хепси башка Молдавияда булунан бӱӱк этнослорун сайысындан чок геери калэр. Социал-занаатчылык сайысында кӱчӱк квалификациялы ишчилӑр булунэр. Проблемайы вар ниже чӧзмӑӑ, херлиим дӱзӱлӱрсӑ ериндӑ иш йапан машиналы зааметчилик, ангысы ани лӑӑзымлы гелир гетирежейди, коймадан тарлаларз таа бир ӱк. Буна дейни диил садӑ экономика, ама социал уйгуннуклары да лӑӑзым. Бу ӱзерӑ, биринжи сырада урбанизация лӑӑзым олсун, касабаларын хем касабада ишчилерин сайысы лӑӑзым бӱӱсӱн. Гагоузларын районнарында, не тӱрлӱ бӱтӱн Молдавияда да, битки вакыдадан кӱйдӑ йашайаннарын сайысы пек бӱӱк калэр, чифтчилӑр хепси инсаннарын сайысындан 2/3 пайыны каплээр.

Культура да бир кескин халда булунэр. Гагоуз дили — темелиндӑн тӱрк дили — XIV—XVII-жи асирлердӑ биткийӑдӑн дӱзӱлдӱ хем дӑ йакын булунуп румын, урум, ӱӱлен хем гӱндуусу славяннарын диллериннӑн, оннарын ичиндӑн чок ишлӑр чекти. Кайбедип ески йазылары, гагоуз дили XX-жи асирин ортасынадан йазысыз калды. Садӑ 1957-жи йылда рус графикасы темелинӑ гӧрӑ ени алфавит курулду; 1958-жи йылдан 1961-жи йыладан школаларда ӱӱренмӑк гагоуз дилиндӑ гидӑрди, ама сора школалары рус дилинӑ чевирдилӑр, хем ана дилиндӑ ӱӱренмейин йолуну кестилӑр. Гит-гидӑ газета типарланмасы да битти, гагоуз дилиндӑ радноколверимнӑр дӑ башка чыкмады. Хепси бу ишлӑр гагоуз дилинин ишлетмесини даралтты, онун кайыплыына йол ачты. Садӑ 1989-жу йылдан школаларын кимилериндӑ ана дилиндӑ енидӑн ӱӱренмӑк башланды.

Культура илерлемеси олсун дейни, гагоуз халкы кенди интереслерини аннасын дейни, гагоузларын лӑӑзым ӧз интеллигенцияси олсун, ама гагоузларын арасында бу кат пек ниже. Диил пек чоктан Молдавия ССР-ин Билги Академиясында гагоуз бӧлӱмӱ курулду. Гӱнлӱк ишлерин арасында газеталарын енилӱк ишлерин арасында газеталарын енидӑн чыкмасы, гагоуз дилиндӑ хергӱннӱ радно-хем телеколверимнерин чыкмасы, йаратмак училищелерин хем дилжи кафедраларын ачылмасы дурэр. Гагоуз халкы миллетли автономия истейиши бикын миллетли автономия истейиши бикын темелли гӧрӱнер. Бӱӱнкӱ вакыт бу проблемайы чӧзмӑӑ дейни конкрет йоллар ааращтырылэрлар.

Александр АЛЕКСАНДРОВ,
«Новое время» журналын еклемесиндӑн (с. 9—10).

САЙГЫЛЫ ОКУЙЖУЛАР!

Чалышажэйз йардым етмӑӑ Жанабиниалерӑ таа тез аласыныз гагауз дилиндӑ окуманын колайыны.

Бу иш ичин верелим биркач ӧрнек:

ӑ — дерӑ (река), тепӑ, (холм, бугор, копна), бӑн (я), сӑн (ты) х. б.

ӧ — гӧз (глаз), кӧпек (собака), дӧрт (четыре), ӧдеи (оплата), дӧшек (постель) х. б.

ӱ — сӱт (молоко), ӱк (груз), гӱз (осень), дӱз (гладкий) х. б.

ӑӑ — ӧпмӑӑ (целовать), ӱзмӑӑ (плавать), гитмӑӑ (идти, уходить). Таа сык лафларын биткисиндӑ лӑӑзым олэр.

ӱӱ — бӱӱк (большой), сӱӱг (верба), дӱӱш (бой, битва), гӱӱда (грудь, туша) х. б.

СӦЗЛӰК

ада — остров, мыс; редкополь.

аза — член, участник.

азалмак — оскудение, уменьшение, убывание, сокращение.

арзу — мечта.

бааланты — связь, связка, обязательство.

балган — мокрота, слизь.

бинйыллык — тысячелетие.

бичим — форма, фасон, покрой.

бозкыр — степь.

бузлук — холодильник.

бӱӱ — волшебство, колдовство, наговор.

гелир — прибыль, доход.

гӱндӧндӱ — подсолнух.

гӱӱс тафтасы — грудная клетка.

дикиш — строительство, шов, шитье.

занаатчылык бирлии — профсоюз.

инжедӑн-инжейӑ — тщательно, скрупулёзно.

калдырмаа — выселять, поднимать, репрессировать.

кат — слой, ряд, этаж, раз, комплект, смена (белья).

кырнаклык — порядок, чистота.

кытлык — нехватка, недостаток.

мал халы — товарный вид.

обалтмаа — выпучить (глаза), таращить глаза.

оталамаа — травить.

пойраз — север, северный.

политикалы басымнар — политические публикации.

сынжак — область.

сыныр ашыры бааланты-лар — внешние связи.

табиат варлыклары — природные богатства.

танынмыш — известный, признанный, авторитетный.

темиз — чистый, прозрачный, свежий, невинный.

топлужа — компактно, собранно, сложенно.

улашмаа — заразиться.

уста — мастер, умелец, знаток.

урум — грек, греческий.

ӱк — груз, ноша, тяжесть.

ӱӱлен-гӱндуусу — юго-восток, юго-восточный.

Хаберлик Басым Агентствосу — АТЕМ.

харманнамаа — молотить, кружить, ходить по кругу.

чадыр — шатер, палатка, зонтик.

чалмар — открытый, сарай, навес.

чам — сосна, сосновый, ель, еловый.

чифтчи — крестьянин, земледелец.

чембер — обруч, железное кольцо, темный женский платок.

чиви — болт, кол, деревянный гвоздь.

«РОДНОЕ СЛОВО» — общественно-политическое приложение к газете «Советская Молдавия». На гагаузском языке. Кишинев.

Газетанын редактору — Тодур ЗАНЕТ

Адресимиз: 277012, Кишинев, Пушкин сокак, 22. Телефонумуз: 23-39-43.

«Ана сӧзӱ» чыкар айда 2-нче. КПМ ЦК-сынын издательствонун «Знак почета» орденя типографиясы. Офсет типары. Индекси 76910 Тиражы — 74852 экз. Сымараламан. № 244